

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Vayakel

Tanrı'nın Gölgesi

Vayakel peraşasında, ikinci kez, Yahudilikte sanatçının simgesi haline gelmiş olan kişiyle, Betsalel adında bir adamla karşılaşıyoruz:

Moşe, Bene-Yisrael'e "Bilin ki A-Şem, Yeuda kabilesinden Hur'un oğlu Uri'nin oğlu Betsalel'i seçti ve onu Tanrısal bir akıl, anlayış ve bilgi ruhuyla ve her türlü işte [ustalıkla] donattı. [Bu sayede] Titiz hesaplar yapacak, altın, gümüş ve bakırla [çalışacak]. Dolgu taşı ustalığı ve doğramacılık - titiz planlamayı gerektiren her türlü işi [yapabilecek. Tanrı] ona [bildiklerini başkalarına] öğretme yeteneği de bahşetti - hem ona, hem de Dan kabilesinden Ahisamah'ın oğlu Aoliav'a. [Dahası,] zanaatkâra; gök mavisi, erguvani, kırmızı [yünler] ve ketenle titiz desen hesabı yapan ustaya, nakışçıya ve dokumacıya; her türlü iş erbabına ve tasarımların uzmanlarına özgü tüm işleri yapabilmeleri için, onları doğal bir yetenekle donattı.

Şemot 35:30-35

Mişkan'ı ve tüm eşyalarını (Aoliav ile birlikte) yapacak ve asırlar boyunca, becerilerini daha fazla Tanrısal görkem uğruna kullanmış olan ilham dolu usta olarak kutlanacak olan kişi Betsalel olacaktır.

Yahudiliğin estetik boyutları, bariz sebeplerden dolayı, en azından çağdaş döneme kadar, önemsizmiş gibi lanse edilmiştir. Bene Yisrael, evreni aşan, görünmez Tanrı'ya ibadet ediyorlardı. Tanrı'nın fiziksel hiçbir sureti yoktur. Kendisi'ni Sinay'da halka açığa çıkardığı zaman bile:

Sözcüklerin sesini duyuyordunuz, ama hiçbir suret görmüyordunuz - sadece bir Ses [vardı].

Devarim 4:12

Yaklaşık on sekizinci yüzyıla kadar, sanat ve din arasındaki yoğun bağlantı nedeniyle suretler yapmak potansiyelde putperestlikle bağlantılı bir şey olarak değerlendiriliyordu. On Emir'in ikincisi de bununla ilgiliydi:

Kendine, yukarıda, göklerdeki; veya aşağıda, yeryüzündeki; veya yer [seviyesi] altında, sudaki

hiçbir şeyin oyma heykelini
ya da resmini yapma.

Şemot 20:4

Bu endişe Tanah döneminin çok daha sonralarına kadar devam etmiştir. Görsel sanatlarda rakipsiz bir mükemmelliğe erişmiş olan Yunanlar, inanç yönünden bakıldığında, hâlâ mit ve gizemlere inanan bir pagan toplumuyken, Romalılar da, imparatorlarını birer ilaha dönüştürme ve onlar için heykeller dikme yönünde rahatsız edici bir eğilime sahipti.

Ancak görsel boyut Yahudilikte tamamen yok değildi. Tsitsit ve tefilin gibi gözle görülebilen simgeler vardır. Hahamlarımıza göre, *idur mitsva* - "emri güzelleştirme" - olarak bilinen ve bir emrin yerine getirilmesinde kullanılan objelerin olabildiğince güzel yapılmasını temine gayret etmeyi içeren bir meta-*mitsva* vardır.

Estetik boyutun girdiği en kayda değer yer, Mişkan, avlusunu çeviren direk ve paravanlar, eşyası, Aron'un üzerindeki *keruvim*, *menora* ve Koen Gadol'un ve diğer Koenlerin *lehavod ultiferet*, "onur ve görkem için" (Şemot 28:2) giydikleri özel giysilerdi.

Rambam, *Şaşırılmışlar İçin Kılavuz* (III:45) adlı eserinde çoğu insanın estetik endişelerden etkilendiğini ve Mişkan'ın da bu yüzden hayranlık ve huşu uyandıracak şekilde tasarlandığını, orada bu yüzden sürekli bir ışığın yandığını, Koenlerin giydikleri giysilerin bu yüzden bu kadar etkileyici olduğunu, orada bu yüzden Levilerin korosuyla müzik yapıldığını ve *korbanların* kokularını örtmek üzere tütsünün de bu yüzden yakıldığını söylemektedir.

Bizzat Rambam, *Şemona Perakim* (Sekiz Bölüm) olarak bilinen eserinde - ki bu, aslında *Mişna'nın Pirke Avot* bölümüne yazmış olduğu açıklamaların önsözüdür - güzelliğin şifa verici gücünden ve depresyonun etkisini gidermekteki öneminden bahseder:

Melankoliden muzdarip biri, müzik ve çeşitli türlerden şarkılar dinleyerek, güzel binaları deneyimleyerek, güzel resimlerle baş kurarak ve ruhu rahatlatan benzeri türden şeylerle bunu giderebilir.

Şemona Perakim, bölüm 5

Kısacası, sanat, ruhun merhemidir. Modern zamanlarda estetik hakkında en güçlü ve etkili biçimde konuşan düşünür Rav Kuk olmuştur. *Sidur Açıklamaları* içinde şöyle yazar Rav Kuk:

"Edebiyat, resim ve heykel, insan ruhunun derinliklerine dikilmiş olan tüm manevi kavramlara maddi ifade verir ve ruhun derinliğinde gizli olan tek bir hatta bile harici bir ifade verilmediği sürece, onu açığa çıkarmak, sanatın işidir [*avodat a-umanut*].

Olat Reiya, II, 3

Anlaşılan bu görüşler tartışmalıydı; bu nedenle *Açıklamalar'*ın sonraki nüshalarında "Edebiyat, resim ve heykel" çıkarılmış ve yerine "Edebiyat, tasviri ve dokusu" sözleri yazılmıştır.

Betsalel ismi, ressam Boris Schatz tarafından, 1906 yılında Erets Yisrael'de kurmuş olduğu Güzel Sanatlar ve El Sanatları Okulu'nun ismi olarak benimsenmiş ve Rav Kuk, bu okulun oluşturulmasına destek olarak duygulu bir mektup yazmıştı. Rav Kuk, Kutsal Topraklar'da sanatın yeniden doğuşunu Yahudi halkının kendi

ülkesinde, kendi doğal ortamında ve kendi doğum yerinde yeniden oluşumunun bir simgesi olarak görüyordu. Diaspora'da, kendi tarihi ortamıyla doğal bir bağlantıdan uzaktayken, Yahudilik, kaçınılmaz olarak beyinsel ve manevi düzeyde kalmıştı ve doğal ortamına "yabancılanmış" haldeydi. Yahudi maneviyatı tarafından takviye edilen ve daha sonra Yahudi maneviyatını takviye edecek olan özgün bir Yahudi estetiği ancak, Erets Yisrael'de ortaya çıkabilirdi.

Rav Kuk'un sanat hakkında ifade ettiği görüşler içinde belki de en dokunaklısı, Yahudi bir heykeltıraş ile yaptığı bir sohbette gelmiştir:

"Ben Londra'da yaşarken, Ulusal Galeri'yi ziyaret ederdim ve en sevdiğim resimler Rembrandt'e ait olanlardı. Gerçekten de Rembrandt'ın bir *tsadik* olduğunu düşünüyorum. Rembrandt'ın eserlerini ilk kez gördüğümde, bunların bana Hahamlarımızın, ışığın yaratılışı hakkında söyledikleri ifadeyi hatırlattığını biliyor musunuz?

Bize, Tanrı, [dördüncü günde yaratılan güneşin doğal ışığından farklı olan] ışığı [Yaratılış'ın ilk gününde] yarattığı zaman, bu ışığın son derece kuvvetli ve berrak olduğu, o kadar ki, insanın [bu ışık sayesinde] dünyanın bir ucundan diğerine kadar [her yeri] görebildiği anlatılmıştır. Ancak Tanrı, kötülerin onu istismar edebileceklerinden endişe etmişti. Ne mi yaptı? O ışığı, Gelecek Dünya'da *tsadikler* için sakladı. Ama ara sıra, onu görme nimet ve ayrıcalığına sahip olan büyük

insanlar olmaktadır. Bence Rembrandt onlardan biriydi ve onun resimlerindeki ışık, Tanrı'nın Yaratılış gününde yaratmış olduğu ışığın ta kendisi."¹

Rembrandt'ın tablolarında Rav Kuk'u bu kadar etkileyen şeyin ne olduğunu birçok kez düşünmüşümdür. Rembrandt Amsterdam'ın Yahudi mahallesinde yaşamıştı. Her ne kadar Yahudilere olan yakınlığı veya onlarla başka türlü bir bağlantıya sahip olup olmadığı bir tartışma konusu olduysa da, Rembrandt Yahudileri tanıyordu ve hem onların hem de Tanah'tan birçok sahnenin tablolarını yapmıştı. Rav Kuk'un bu ressama olan hayranlığının, öyle tahmin ediyorum ki, bununla hiçbir bağlantısı yoktu ve aslında tamamen, Rembrandt'ın, sıradan insanların yüzlerinde, onları güzelleştirmek için hiçbir girişimde bulunmaksızın gördüğü ışıkla alakalıydı. Eserleri bizim, insanın - yani evrende, Tanrı'nın, Kendi suretini yerleştirdiği tek varlığın - aşkın niteliğini görmemize olanak sağlar.

İbranicede "sanat" anlamına gelen *omanut* sözcüğü, "inanç" veya "sadakət" anlamına gelen *emuna* ile semantik bağlantıya sahiptir. Gerçek sanatçı, hem materyallerine, hem de göreve sadıktır ve bu da bize şunu öğretir:

Dünyayı bir kum tanesinde görmek,
Ve cenneti bir kır çiçeğinde,
Sonsuzluğu avucunda tut,
Ve ebediyeti bir saatin içinde.²

Betsalel ismi, "Tanrı'nın gölgesinde" anlamına gelir. Sanat,

¹ Rav Avraam Kuk, *The Jewish Chronicle*'da makale; 13 Eylül 1935, s. 21.

² *Auguries of Innocence* (Masumiyet Kehanetleri, William Blake. (Türkçe çeviri: Sertan Balkan).

tüm şeyleri kapsayan Tanrı'nın
ışınımının düşürdüğü gölgedir:

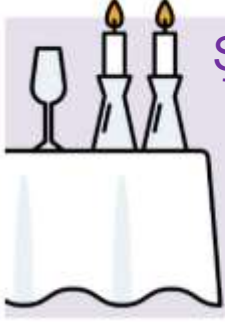
Dünya Tanrı'nın ihtişamıyla
yüklü.
Sallanmış bir sırdan
parlarcasına patlayacak.³

Ve Goethe'nin söylediği gibi: "Işığın bol
olduğu yerde gölge derindir."⁴ Sanat,
yaratılış harikasını Tanrı'nın eseri ve
insanı Tanrı'nın sureti olarak görmemizi
sağladığı zaman, dini yaşamın güçlü bir
parçası haline gelir. Ama bir şartla.
Yunanlar, güzelliğin kutsiyetine
inanırlardı. Yahudiler ise *adrat kodeş*,
yani kutsiyetin güzelliğine inanırlar: yani
sanat uğruna sanat değil, Yaradan'ın
mutlak sanatkârlığının bir ifşası olarak
sanat. İşte *omanutun emunayı* takviye
etmesi, sanatın inanca harikalar katması
bu şekilde olur.

---

³ *God's Grandeur* (Tanrı'nın İhtişamı),
Gerard Manley Hopkins (Türkçe çeviri: Kaya
Genç). [Ç.N.: "Sır" ile kastedilen bir
aynanın arkasına sürülen ince yansıtıcı
tabakadır.]

⁴ Johann Wolfgang von Goethe, *Götz von
Berlichingen with the Iron Hand*,
İngilizceye çeviren: Walter Scott, Londra;
1799. [*Demir Elli Şövalye Götz von
Berlichingen* (Öteki Yayınevi, 1998).]

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları

1. Betsalel'in hikâyesi bize yeteneklerimizi anlamlı amaçlar için kullanmak konusunda nasıl ilham verir?
2. Tanah'ta bir kişinin "sanatsal" yeteneklerini maneviyatıyla bir bağ kurmak için kullandığı başka örnekler aklınıza geliyor mu?
3. Rav Kuk, sanat ile maneviyat arasındaki derin bağa inanıyordu. Acaba sanat, manevi inançlarımızı ifade etmemize veya anlamamıza nasıl yardımcı olur?